

Małgorzata Garbula

ZAGOSPODAROWANIE TURYSTYCZNE ROZTOCZA
L'AMÉNAGEMENT TOURISTIQUE DE ROZTOCZE
THE TOURIST INFRASTRUCTURE OF ROZTOCZE

Artykuł jest syntezą wyników badań nad zagospodarowaniem Roztocza do celów turystycznych. Autorka dokonuje przeglądu i charakterystyki głównie bazy noclegowej, pozostałe elementy zagospodarowania turystycznego omówione zostały mniej szczegółowo. Przeprowadzona analiza wykazała, że baza materialna turystyki na Roztoczu, pomimo wyraźnego jeszcze deficytu oraz dysproporcji w rozmieszczeniu, cechuje się dużą dynamiką rozwoju.¹

1. WSTĘP

O atrakcyjności turystycznej danego obszaru, oprócz walorów środowiska przyrodniczego i antropogenicznego, decyduje wielkość i charakter jego infrastruktury turystycznej. To warunkuje rozwój i koncentrację ruchu turystycznego w tym regionie.

Celem pracy jest przedstawienie stanu, sposobu i stopnia zróżnicowania zagospodarowania turystycznego jednego z mniej znanych regionów Polski – Roztocza. Autorka próbuje również zaprezentować zmiany, jakie zaszły po transformacjach ustrojowych (na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych) w bazie turystycznej Roztocza oraz określić główne tendencje rozwojowe tego procesu.

Podmiotem pracy jest obszar Roztocza polskiego, przedmiotem – jego zagospodarowanie turystyczne.

¹ Artykuł jest częścią rozprawy doktorskiej dotyczącej przestrzeni turystyczno-wypoczynkowej Roztocza. Praca ta powstaje w Katedrze Geografii Miast i Turyzmu UŁ, pod opieką dr hab. E. Dziegieć.

Zakres przestrzenny stanowi Roztocze jako jednostka fizycznogeograficzna (wg J. Kondrackiego). Zakres czasowy obejmuje lata: 1997–1998 i 1988–1989. Praca powstała na podstawie wyników badań terenowych prowadzonych metodą wywiadu kwestionariuszowego i inwentaryzacji bazy turystycznej w latach 1997–1998.

Roztocze jest wyżynnym pasmem wzgórz ciągnących się łukiem od okolic Kraśnika na południowy wschód do Lwowa. Pod względem geologicznym, geomorfologicznym, krajobrazowym i społeczno-gospodarczym Roztocze dzieli się na trzy jednostki: Zachodnie, Środkowe i Wschodnie (P a w ł o w s k i 1997). Różnicuje je również atrakcyjność walorów turystycznych i stopień zainwestowania turystycznego.

Teren badań obejmuje tylko polską część Roztocza. Jest to obszar 19 gmin (16 województwa zamojskiego, dwie – przemyskiego i jedna – tarnobrzeskiego²) o łącznej powierzchni 2454 km² i liczbie ludności – 149 tys. Występują tutaj te elementy środowiska geograficznego, które wg M. D r z e w i e c k i e g o (1992), umożliwiają rozwój rekreacji na terenach wiejskich: duży zasób walorów turystycznych, harmonijny krajobraz, rolniczo-leśne użytkowanie, słabe zaludnienie (średnio 60 osób na 1 km²), niewielki stopień zurbanizowania i uprzemysłowienia. Istotną determinantą rozwoju turystyki jest też wyposażenie Roztocza w infrastrukturę turystyczną.

2. BAZA NOCLEGOWA ROZTOCZA – WIELKOŚĆ I ROZMIESZCZENIE

Podstawową funkcją bazy noclegowej jest umożliwienie turystom przebywania poza miejscem stałego zamieszkania dłużej niż jeden dzień. Jest to decydujące ogniwo zagospodarowania turystycznego.

Wielkość bazy noclegowej uważana jest powszechnie za podstawowy miernik zagospodarowania turystycznego i główny wskaźnik zdolności recepcyjnej regionu (R o g a l e w s k i 1977).

Na tle regionów turystycznych Polski, w 1997 r. Roztocze wyróżniało się słabym zagospodarowaniem turystycznym. Potwierdza to wartość wskaźnika zagęszczenia miejsc noclegowych na 1 km² powierzchni (W_{zmn}), która w 1997 r. dla Roztocza wynosiła 2,5. Jest on kilkakrotnie niższy w porównaniu do regionu karpackiego (np. dla województwa bielskiego $W_{zmn} = 9,5$, a dla nowosądeckiego $W_{zmn} = 8,4$), regionu nadmorskiego (np. W_{zmn} dla województwa szczecińskiego wynosi 6,9, gdańskiego – 6,7, a dla koszalińskiego – 6,2) czy też mazurskiego,

² W myśl nowej ustawy o podziale administracyjnym Polski, obowiązującej od 1 stycznia 1999 r., teren ten znajduje się w granicach dwóch województw: lubelskiego (17 gmin) i podkarpackiego (dwie gminy).

gdzie wartość W_{zmn} dla województwa suwalskiego wynosi 3,1 (L i j e w s k i, M i k u ł o w s k i, W y r z y k o w s k i 1998).

Roztocze dysponuje obecnie (1997 r.) ponad 6000 miejsc noclegowych skupionych w 175 obiektach (tab. I). Baza noclegowa zlokalizowana jest w 33 miejscowościach i cechuje się wyraźną sezonowością (55,4% obiektów działa tylko w sezonie letnim).

T a b e l a I

Wielkość bazy noclegowej Roztocza w 1988 i 1997 r.

La grandeur de la base de couchage à Roztocze en 1988 et 1997

Rok	Liczba miejscowości turystycznych	Liczba obiektów turystycznych			Liczba miejsc noclegowych			Wartość W_{zmn}^*
		ogółem	sezonowe	całoroczne	ogółem	sezonowe	całoroczne	
1988	16	86	61	25	3 951	2 832	1 119	1,6
1997	33	175	97	78	6 029	3 774	2 255	2,5

* Wskaźnik zagęszczenia miejsc noclegowych na 1 km² powierzchni.

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

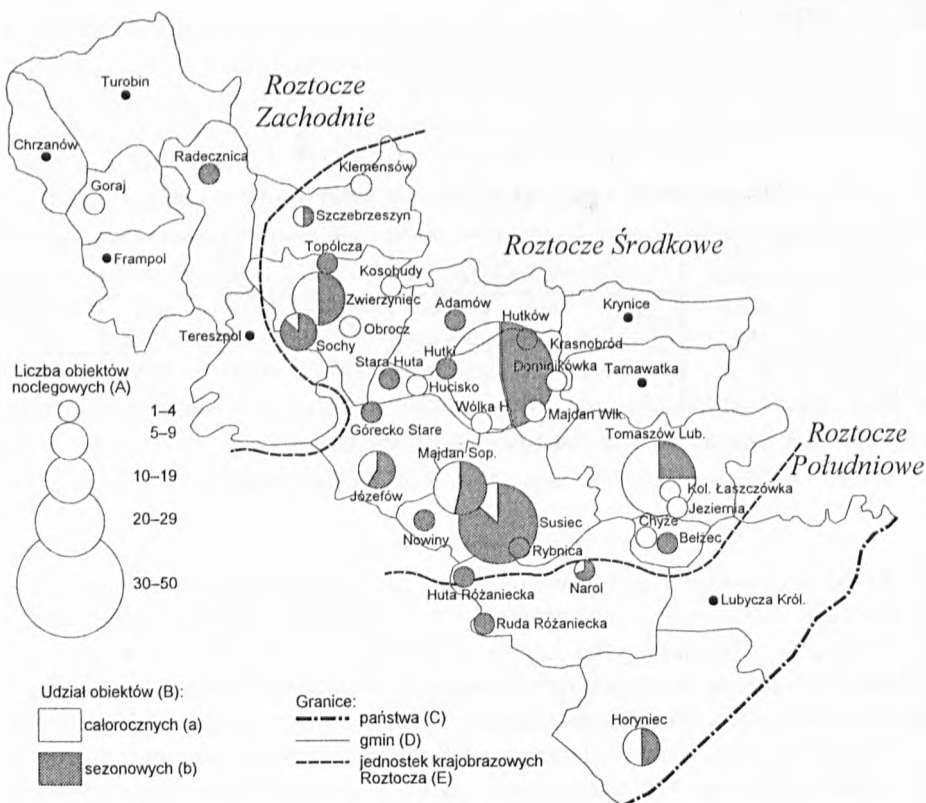
Przed przemianami ustrojowymi (1988 r.), baza noclegowa Roztocza była dwukrotnie słabiej rozwinięta niż dziś i cechowała się większą sezonowością (71% obiektów działało tylko latem). Do dyspozycji turystów było wówczas prawie 4000 miejsc noclegowych. Funkcjonowało tylko 86 obiektów noclegowych skupionych w 16 miejscowościach.

Rozmieszczenie bazy noclegowej na Roztoczu jest nierównomierne (rys. 1) – w 1997 r. z ponad 320 miejscowości tylko 33 posiadały obiekty noclegowe. Przyczyny takiego stanu szukać należy w różnym charakterze środowiska naturalnego i społeczno-gospodarczego trzech fragmentów obszaru.

Największą koncentrację obiektów noclegowych wykazuje Roztocze Środkowe (ponad 80% obiektów całego terenu). Jest to najatrakcyjniejsza turystycznie część Roztocza, o najstarszych i najsilniej rozwiniętych tradycjach turystycznych. Leżą tu główne ośrodki gospodarcze, administracyjne i turystyczne regionu, w których początki funkcji turystycznych sięgają czasów sprzed II wojny światowej, tj. Krasnobród, Zwierzyniec, Susiec (D z i e g i e ć 1990).

W 1997 r. Krasnobród posiadał aż 44 obiekty noclegowe, Susiec – 24, Tomaszów Lub. – 20, Zwierzyniec – 18, a Józefów – pięć obiektów. Cechą specyficzną bazy noclegowej Roztocza Środkowego jest ponadto: równomierne rozmieszczenie (na 10 gmin tylko w dwóch nie ma obiektów noclegowych: Krynice i Tarnawatka) oraz duży udział obiektów całorocznych: Tomaszów Lub. –

70%, Krasnobród – 55% i Zwierzyniec – 50% (rys. 1). W pobliskich wsiach: Hucisku, Wólce Husińskiej, Majdanie Wielkim i Dominikanówce powstały całoroczne kwatery agroturystyczne odciążające centra turystyczne z ruchu turystycznego.

Rys. 1. Rozmieszczenie bazy noclegowej na Roztoczu w 1997 r.
(opracowanie własne na podstawie badań terenowych z 1997–1998 r.)

A – liczba obiektów noclegowych, B – udział obiektów (w procentach): a – całorocznych, b – sezonowych, C – granica państwa, D – granice gmin, E – granice jednostek krajobrazowych Roztocza

Dessin 1. La disposition de la base de couchage à Roztocze en 1997

(élaboration propre à la base des recherches de terrain dans les années 1997–1998)

A – nombre des objets de couchage, B – participation des objets en %: a – de toute l'année, b – saisonniers, C – frontières de l'état, D – frontières des communes, E – frontières des unités de chorographie de Roztocze

Typowo rolnicze, uboższe w walory i tradycje turystyczne Roztocze Zachodnie posiada silnie skoncentrowaną bazę noclegową. Obiekty noclegowe wystę-

pują tylko w dwóch miejscowościach: Radeczniczy i Frampolu (dwa obiekty). Pozostałe cztery gminy nie mają żadnej bazy noclegowej.

Silną koncentracją i niewielką liczbą obiektów noclegowych cechuje się leśnisko, słabo zaludnione i źle skomunikowane Roztocze Południowe. Baza noclegowa występuje tylko w Horyńcu (dziewięć obiektów, z których 55% jest całorocznych), Narolu (trzy), Rudzie i Hucie Różanieckiej (po jednym obiekcie).

Przed przemianami ustrojowymi (w 1988 r.) baza noclegowa Roztocza była rozmieszczona bardziej równomiernie, ale widoczne były większe dysproporcje w jej wielkości. Powyżej 10 obiektów udzielających noclegi posiadały wówczas tylko dwa centra turystyczne: Krasnobród (30 obiektów noclegowych) i Susiec (15). Pozostałe, słabo zainwestowane turystycznie miejscowości dysponowały najczęściej 1–5 obiektami (głównie sezonowymi).

3. STRUKTURA BAZY NOCLEGOWEJ ROZTOCZA

Wzrost liczby i różnorodności form bazy noclegowej na Roztoczu miał specyficzny dla strefy wyżynnej przebieg. Jako pierwsze powstały obiekty wypoczynku zbiorowego, które przyczyniły się do popularyzacji terenu. Następnie pojawiły się kwatery prywatne i pensjonaty (D z i e g i e ć 1990). Na terenie badań dalszy rozwój bazy noclegowej (pomijając obiekty o funkcji uzdrowiskowej) polegał na:

a) nasycaniu miejscowości turystycznych istniejącymi już formami obiektów;

b) pojawieniu się w tych miejscowościach nowych form bazy noclegowej (taniej i ogólnodostępnej); na potrzeby masowego ruchu turystycznego powstały wówczas schroniska młodzieżowe, pola namiotowe i biwakowe, kempingi, stannie wodne;

c) powstawaniu (w ośrodkach o najsilniej rozwiniętych funkcjach turystycznych) obiektów o najwyższym standardzie – hoteli i zajazdów.

Kolejny etap strukturalnego i przestrzennego rozwoju bazy noclegowej Roztocza ma miejsce po transformacjach ustrojowych (od 1990 r.). Polega on na pojawianiu się w dotąd nie zainwestowanej turystycznie przestrzeni wiejskiej gospodarstw agroturystycznych i kompleksów działek lotniskowych, a wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych – moteli.

W 1997 r. Roztocze charakteryzowało się dużą różnorodnością form (11) bazy noclegowej (tab. II). Ich rozmieszczenie przedstawia rys. 2.

W krajach zachodnioeuropejskich procesy masowego zagospodarowywania terenów wiejskich pod wpływem ruchu turystycznego rozpoczęły się już kilkadziesiąt lat temu (D z i e g i e ć 1995). W Karpatach wsie turystyczne funkcjo-

Tabela II

Struktura bazy noclegowej Roztocza w 1988 i 1997 r.
La structure de la base de couchage à Roztocze en 1988 et 1997

Rodzaj obiektu noclegowego	1988				1997			
	liczba miejsco- wości	liczba obiektów noclegowych	miejsca noclegowe		liczba miejsco- wości	liczba obiektów noclegowych	miejsca noclegowe	
			liczba	%			liczba	%
Hotele, motele	4	4	287	7,3	8	9	403	6,7
Pensjonaty	2	9	375	9,5	3	11	354	5,9
Pokoje gościnne	5	18	315	8,0	4	38	405	6,7
Ośrodki wypoczynkowe	8	21	1 236	31,3	5	29	2 163	35,9
Kempingi	3	4	322	8,1	5	5	498	8,3
Schroniska	12	12	304	7,7	11	11	313	5,2
Pola namiotowe, biwakowe	4	5	600	15,2	5	6	700	11,6
Stacje wodne	2	2	136	3,4	2	3	346	5,7
Sanatoria	2	4	350	8,8	2	5	500	8,3
Drugie domy	3	7	26	0,7	4	16	55	0,9
Gospodarstwa agroturystyczne	0	0	0	0,0	19	42	292	4,8
Razem	16	86	3 951	100,0	33	175	6 029	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

nowały już w okresie międzywojennym (K u r e k 1995), a we wsiach wybrzeża i pojezierzy baza turystyczna rozwinęła się w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych (D r z e w i e c k i 1995). Tradycje agroturystyki na Roztoczu, w porównaniu z innymi regionami turystycznymi Polski, są bardzo krótkie – 4–5 lat. Pomimo tego, roztoczańskie gospodarstwa agroturystyczne są obecnie najszybciej rozwijającą się i najliczniej reprezentowaną formą bazy noclegowej.

Rys. 2. Struktura bazy noclegowej Roztocza w 1997 r.

A – hotele, motele, B – pensjonaty, C – pokoje gościnne, D – kempingi, E – ośrodki wypoczynkowe, F – schroniska PTSM, G – stacje wodne, harcerskie, H – pola namiotowe, biwakowe, I – gospodarstwa agroturystyczne, J – sanatoria, K – drugie domy (działki letniskowe), L – granica państwa, Ł – granice gmin, M – granice jednostek krajobrazowych Roztocza

Dessin 2. La structure de la base de couchage à Roztocze en 1997

A – hôtels, motels, B – pensionats, C – chambres d'hôte, D – campings, E – centres de repos, F – abris pour la jeunesse, G – abris d'éclaireurs au bord des eaux, H – champs de tentes et de bivouac, I – fermes agrotouristiques, J – sanatoriums, K – résidences secondaires, parcelles estivales, L – frontières de l'état, Ł – frontières des communes, M – frontières des unités de chorographie de Roztocze

Aż w 19 wsiach roztoczańskich rolnicy udzielają noclegów w 42 gospodarstwach (rys. 2). Lokalizacja tego rodzaju obiektów noclegowych na Roztoczu ma dwojaki charakter i przyczynę:

1) w najbliższym sąsiedztwie dużych ośrodków turystycznych (Krasnobrodu, Suśca, Zwierzyńca) – ze względu na koncentrujący się tam masowy ruch turystyczny i całoroczny popyt na usługi turystyczne, a także – potrzebę odciążenia tych miejscowości,

2) z dala od centrów turystycznych, na terenach o typowej funkcji rolniczej, pozbawionych trwałej bazy noclegowej, ale posiadających duży zasób walorów turystycznych, szlaki turystyczne – ze względu na sezonowy, krótkookresowy ruch turystyczny o małym natężeniu (głównie indywidualny) i popyt na tanią bazę noclegową o małej pojemności (Adamów, Narol, Bełzec).

Obiekty o charakterze „przelotowym” – sezonowe schroniska młodzieżowe – rozmieszczone są równomiernie na badanym terenie, przy szlakach turystycznych. Występują one w 11 miejscowościach, najczęściej w wiejskich szkołach (11 obiektów). Razem z kempingami, polami namiotowymi i biwakowymi (łącznie 11 obiektów) stanowią one letnią bazę noclegową o najniższym standardzie.

Baza noclegowa o najwyższym poziomie usług: hotele, motele, zajazdy (razem dziewięć obiektów) i pensjonaty (11 obiektów) cechuje się całorocznym funkcjonowaniem i silną koncentracją w czterech największych miejscowościach turystycznych: Krasnobrodzie, Suścu, Józefowie i Zwierzyńcu. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku ośrodków wypoczynkowych (38) i pokoiów gościnnych (29 obiektów). Specyficzną formą całorocznej, środowiskowej bazy noclegowej są sanatoria. Na Roztoczu funkcję uzdrowiskową pełni Horyniec (cztery obiekty sanatoryjne) i Krasnobród (jeden obiekt). Od około pięciu lat wzrasta na tym terenie popularność drugich domów. Pojawiły się trzy kompleksy działek (w Majdanie Sopockim, Nowinach i Suścu-Rebizantach), z których część (16) jest już zagospodarowana.

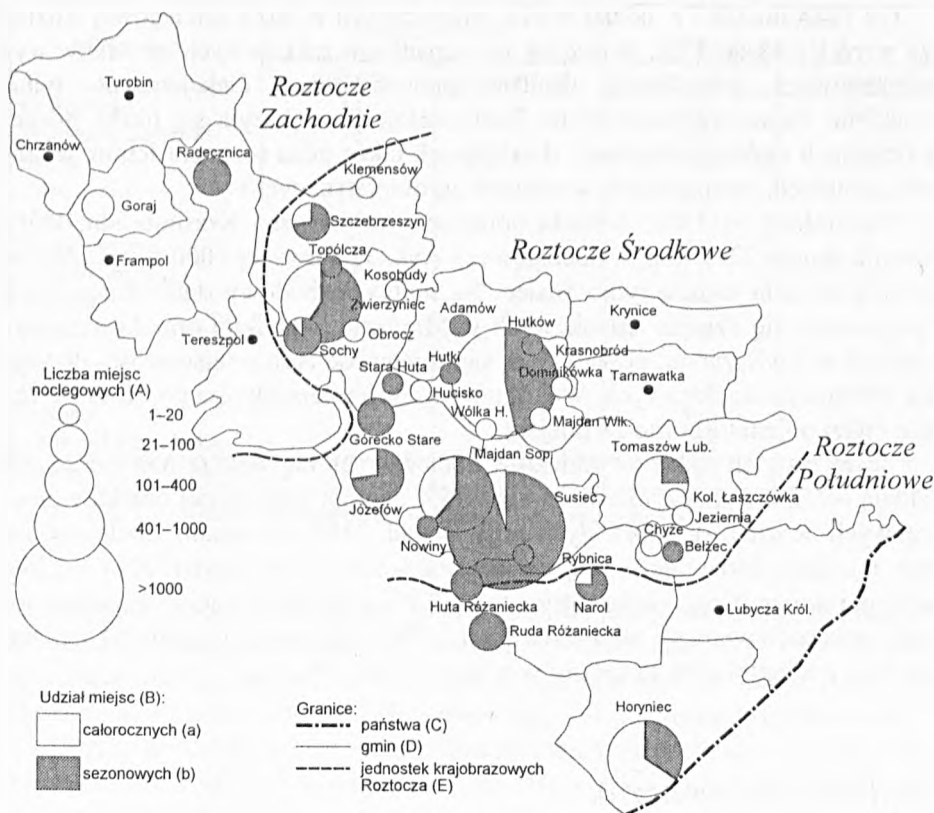
Największa różnorodność form bazy noclegowej cechuje najstarsze miejscowości turystyczne: Krasnobród – dziewięć form, Susiec – siedem, Zwierzyńiec – sześć, Horyniec i Józefów – pięć. Jednorodność bazy noclegowej (kwatery agroturystyczna lub schronisko szkolne) to cecha roztoczańskich wsi.

Strukturalny rozwój bazy noclegowej Roztocza po przemianach ustrojowych polega więc na dwukrotnym wzroście liczby obiektów noclegowych (z 86 do 175) i różnorodności ich form (powstają gospodarstwa agroturystyczne i motele).

4. POJEMNOŚĆ BAZY NOCLEGOWEJ NA ROZTOCZU

O szybkim rozwoju zagospodarowania turystycznego Roztocza świadczy fakt, że od roku 1988 pojemność bazy noclegowej tego obszaru wzrosła o 52,6%

(z 3951 do 6029 miejsc noclegowych w 1997 r.), a wartość W_{zmn} zwiększyła się prawie o 1 (tab. I).

Rys. 3. Pojemność bazy noclegowej Roztocza w 1997 r.

A – liczba miejsc noclegowych, B – udział miejsc noclegowych, a – całorocznych, b – sezonowych, C – granica państwa, D – granice gmin, E – granice jednostek krajobrazowych Roztocza

Dessin 3. Le volume de la base de couchage à Roztocze en 1997

A – nombre des objets de couchage, B – participation des lieux de couchage, a – de toute l'année, b – saisonniers, C – frontière de l'état, D – frontière des communes, E – frontières des unités de chorographie de Roztocze

We wcześniejszym okresie największą liczbą miejsc noclegowych dysponowało Roztocze Środkowe (86% pojemności bazy całego terenu): Krasnobród (ponad 1400 miejsc noclegowych), Susiec (ponad 800), Tomaszów Lub., Zwierzyniec, Majdan Sopocki i Józefów (do 300). Roztocze Zachodnie posiadało ośrodki małe – do 100 miejsc noclegowych, które łącznie stanowiły zaledwie

4% pojemności bazy całego badanego obszaru. Ośrodki leżące w południowej części terenu dysponowały 385 miejscami, co stanowiło niespełna 10,0% pojemności bazy noclegowej Roztocza. Przy czym sam Horyniec skupiał aż 80,5% miejsc noclegowych Roztocza Południowego.

Od 1988 do 1997 r. udział miejsc całorocznych w bazie noclegowej Roztocza wzrósł z 28 do 37%. Wiąże się to z upadkiem zakładowych ośrodków wypoczynkowych, które miały charakter środowiskowy i funkcjonowały tylko w okresie wakacyjno-urlopowym. Jednocześnie powiększyła się liczba miejsc w obiektach ogólnodostępnych, działających także poza sezonem letnim (hotelach, motelach, pensjonatach, kwaterach agroturystycznych).

Najbardziej (o 55%) wzrosła pojemność turystyczna Krasnobrodu, który obecnie skupia 2249 miejsc noclegowych (rys. 3). Powyżej 1000 miejsc noclegowych posiada jeszcze tylko Susiec. Na skutek rozbudowy stanic harcerskich i pojawienia się działek letniskowych w Majdanie Sopockim oraz kwater prywatnych w Zwierzyńcu, powiększyła się pojemność tych miejscowości do prawie 500 miejsc noclegowych. Wokół powyższych miejscowości pojawiła się baza o małej pojemności (do 20 miejsc).

Ze wszystkich rodzajów obiektów noclegowych największą pojemność posiadają ośrodki wypoczynkowe (prawie 36% ogólnej pojemności obiektów noclegowych Roztocza), które dysponują ponad 2100 miejscami noclegowymi (tab. II). Dużą liczbę miejsc skupiają pola namiotowe i biwakowe (700) – 11,6%, najmniej drugie domy – koncentrują tylko 0,9% wszystkich miejsc. Podobną pojemnością cechowały się te obiekty w roku 1988. Od tamtego czasu wykorzystanie bazy noclegowej na Roztoczu wzrosło z 21 do 31%.

3. BAZA GASTRONOMICZNA

Odpowiednia baza żywieniowa, obok noclegowej, jest niezbędnym warunkiem rozwoju turystyki. Składają się na nią trzy rodzaje urządzeń: zakłady gastronomiczne, sieć sklepów spożywczych i zaplecze produkcyjne, magazynowe i transportowe (R o g a l e w s k i 1977). Roztocze charakteryzuje się słabo rozwiniętą, nierównomiernie rozmieszczoną bazą gastronomiczną. Ogólnodostępne i całoroczne obiekty żywieniowe (restauracje i zajazdy) znajdują się tylko przy trasach komunikacyjnych (w Bełżcu, Jezierni, Kol. Łaszczówka, Frampolu) oraz w największych miejscowościach: Tomaszowie Lub., Zwierzyńcu, Horyńcu, Narolu, Krasnobrodzie. W miejscowościach, które przyciągają masowy ruch turystyczny głównie w okresie wakacyjno-urlopowym (Susiec, Józefów, Szczecbrzeszyn, Majdan Sopocki) stałą bazę gastronomiczną uzupełniają sezonowe punkty małej gastronomii. Łącznie na terenie badań występuje 112 takich obiektów, skoncentrowanych w 13 miejscowościach (tab. III).

T a b e l a III

Baza żywieniowa Roztocza w 1997 r.

La base gastronomique à Roztocze en 1997

Miejscowość	Liczba obiektów		Liczba miejsc konsumenckich	
	ogółem	sezonowych	ogółem	sezonowych
Krasnobród	34	9	1 326	354
Tomaszów Lubelski	30	—	563	—
Susiec	11	7	700	532
Zwierzyniec	8	1	240	20
Horyniec	8	—	450	—
Szczebrzeszyn	6	1	160	20
Majdan Sopocki	5	5	335	335
Józefów	3	—	136	—
Bełzec	2	—	210	—
Narol	2	—	70	—
Jeziernia	1	—	200	—
Frampol	1	—	100	—
Kolonia Łaszcówka	1	—	26	—
Razem	112	23	4 516	1 261

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Najlepiej wyposażony w bazę gastronomiczną jest Krasnobród (34 placówki żywieniowe), który dysponuje 1326 miejscami konsumenckimi, w 1/4 są to miejsca sezonowe. Tomaszów Lub. (32 obiekty) skupia ponad 500 miejsc (wszystkie są całoroczne), a Zwierzyniec i Horyniec mają po 8 placówek żywieniowych.

Dużą sezonowością cechuje się baza gastronomiczna Suśca – z 700 miejsc konsumenckich aż 75% funkcjonuje tylko latem, i Majdanu Sopockiego – 335 miejsc konsumenckich (wszystkie sezonowe).

Pozostałe miejscowości turystyczne cechuje niedorozwój bazy gastronomicznej (po 1–2 obiekty żywieniowe). Lepsza sytuacja ma miejsce w przypadku sklepów spożywczych i zaplecza produkcyjnego. Obecnie nawet niewielkie wsie posiadają po 1–2 sklepy i niemal u każdego rolnika zaopatrzyć się można w produkty żywnościowe.

6. BAZA TOWARZYSZĄCA I KOMUNIKACYJNA

Do obsługi ruchu turystycznego, a w szczególności niektórych jego form, niezbędne są urządzenia bazy towarzyszącej. Często umożliwiają one korzystanie z walorów podstawowych lub stwarzają dodatkowy walor turystyczny (L i j e w s k i, M i k u ł o w s k i, W y r z y k o w s k i 1998).

Do najważniejszych obiektów bazy towarzyszącej Roztocza należą kąpieliska, które są inicjatorem i generatorem większej części urlopowo-wakacyjnego i weekendowego ruchu turystycznego oraz wypoczynku ludności miejscowej. Ze względu na deficyt wód powierzchniowych na Roztoczu, przy równoczesnym, powszechnie dużym zapotrzebowaniu na akweny rekreacyjne, we wszystkich ważniejszych miejscowościach turystycznych wybudowano zalewy i urządzono kąpieliska (w Majdanie Sop., Suścu, Zwierzyńcu, Rudce, Krasnobrodzie, Frampolu, Józefowie, Lubyczy Król., Horyńcu). W każdej z tych miejscowości znajdują się wypożyczalnie sprzętu wodnego.

Urządzeniami, które przyczyniły się do popularyzacji turystyki zimowej (a szczególnie narciarstwa zjazdowego) na Roztoczu są orczykowe wyciągi narciarskie, działające w Krasnobrodzie i Tomaszowie Lubelskim-Justynówce.

Dobrze rozwinięta jest sieć handlowo-usługowa. Wszystkie ośrodki gminne posiadają urządzenia pocztowo-telekomunikacyjne, punkty usług podstawowych, ochrony zdrowia, a także: banki, kina, biblioteki, obiekty sportowe i rozrywkowe. W ośrodkach rozrządowych ruchu turystycznego (Tomaszowie Lub., Krasnobrodzie, Zwierzyńcu i Suścu) uruchomiono punkty informacji turystycznej.

Ze względu na kresowe położenie względem reszty kraju, istotne znaczenie dla intensywności i kierunków migracji turystycznych do i wewnątrz obszaru Roztocza ma jego dostępność komunikacyjna. Najdogodniej dojechać tu jest koleją. Przez środek obszaru biegnie linia z Zamościa i Niska do Bełzca i Hrebennego (dalej do Lwowa). Kolej komunikuje ze sobą wszystkie najatrakcyjniejsze miejscowości turystyczne, które mają po kilkanaście bezpośrednich połączeń na dobę, głównie z Warszawą, Lublinem, Krakowem, Górnym i Dolnym Śląskiem, a nawet Ukrainą (przez przejście graniczne w Hrebennem). Dojazd na Roztocze i poruszanie się w jego granicach umożliwiają też publiczne środki transportu – PKS i firma przewozowa „Autonaprawa”. Jedynie na Roztoczu Południowym (poniżej Narola) komunikacja autobusowa nie funkcjonuje.

W dobie burzliwego rozwoju komunikacji samochodowej, duże znaczenie w turystyce ma sieć dróg o nawierzchni twardej i zaplecze techniczne dla tego rodzaju transportu. Przez wschodnią część terenu przebiega międzynarodowa droga nr 17: Gdańsk–Warszawa–Lublin–Hrebennie–Lwów. Pozostałe miejscowości połączone są siedmioma drogami wojewódzkimi i szeregiem lokalnych o dobrej nawierzchni i oznakowaniu. We wszystkich większych miejscowościach działają stacje paliw i warsztaty samochodowe. Bardzo słabą dostępność komunikacyjną mają jedynie obszary Puszczy Solskiej i Roztocze Południowe, gdzie rzadka sieć dróg o nawierzchni twardej ogranicza dojazd samochodem osobowym lub autokarem do wielu miejscowości (W ł a d 1998).

Penetrację wnętrza Roztocza, szczególnie jego najatrakcyjniejszych przyrodniczo fragmentów, umożliwia sieć 17 znakowanych pieszych szlaków turystycznych. Mają one łącznie długość 793,5 km (S ł o n i e w s k i 1998), a średnie ich zagęszczenie wynosi 0,32 km/km². Jest to wartość prawie trzykrotnie

wyższa od średniej krajowej ($0,11 \text{ km/km}^2$) i świadczy o bardzo dobrej dostępności wewnętrznej badanego terenu.

Największe zagęszczenie szlaków występuje wzdłuż Kotliny Sandomierskiej, na Roztoczu Środkowym, w okolicach miejscowości najatrakcyjniejszych turystycznie (Zwierzynica, Suśca, Józefowa i Krasnobrodu). Tu wyznaczono też kilkanaście tras spacerowych, rowerowych i narciarskich. Zachodnia i południowa część Roztocza posiada niewystarczającą gęstość znakowanych tras pieszych.

7. PODSUMOWANIE

W ciągu ostatnich 10 lat sytuacja w zagospodarowaniu turystycznym Roztocza wyraźnie się poprawiła. Dwukrotnie wzrosła liczba miejscowości turystycznych, podwoiła się liczba obiektów noclegowych, o ponad 50% zwiększyła się ich pojemność. Wskaźnik zagęszczenia miejsc noclegowych, który świadczy o poziomie rozwoju zagospodarowania turystycznego, na Roztoczu przekroczył średnią wartość krajową ($W_{zmn} = 2,3$). Większa jest liczba obiektów noclegowych ogólnodostępnych funkcjonujących przez cały rok.

Ilościowe, jakościowe i przestrzenne zróżnicowanie infrastruktury turystycznej na Roztoczu jest nadal wyraźne i predestynuje ten teren do rozwoju różnych form turystyki. Jak wynika z przeprowadzonej analizy, najlepszym zainwestowaniem turystycznym cechuje się Roztocze Środkowe, gdzie skoncentrowane są główne ośrodki turystyczne: Krasnobród, Susiec, Tomaszów Lub., Zwierzyniec i Józefów. Najwyższa atrakcyjność walorów turystycznych, duża różnorodność rodzajów obiektów, całoroczne funkcjonowanie, ogólna dostępność i duża pojemność bazy turystycznej (noclegowej, gastronomicznej, towarzyszącej), dobre skomunikowanie i wyposażenie w szlaki turystyczne, jak również coraz lepsza promocja tego fragmentu Roztocza daje możliwość wszechstronnego wykorzystania występujących na tym terenie walorów turystycznych poprzez rozwój turystyki wędrowskiej i pobytowej, wypoczynkowej, krajoznawczej, specjalistycznej i zdrowotnej oraz agroturystyki. Dynamika rozwoju procesów i zjawisk turystycznych jest tu największa.

Na Roztoczu Zachodnim zauważa się brak rozwoju, a nawet ubytek bazy turystycznej (likwidacja obiektów turystycznych w Gródkach, Radecznicy, Frampolu). Słabo rozwinięta, sezonowa baza noclegowa, niedorozwinięta baza gastronomiczna, towarzysząca i sieć szlaków turystycznych ograniczają możliwość rozwoju wielkości i form pobytowego ruchu turystycznego. Taki stan bazy predestynuje teren do turystyki wędrownej, krajoznawczej.

Roztocze Południowe również charakteryzuje się słabym rozwojem bazy turystycznej, koncentrującej się w Horyńcu i Narolu. Jednorodność i sezonowość

obiektów noclegowych umożliwia uprawianie głównie turystyki krajoznawczej, wędrowskiej i zdrowotnej, a w mniejszym stopniu – wypoczynkowej.

Roztocze jest przykładem regionu, który po przemianach ustrojowych, przy małych możliwościach efektywnego rozwoju rolnictwa, bardzo szybko w turystyce znalazł szansę rozwoju gospodarczego.

PIŚMIENNICTWO

- Drzewiecki M., 1995, *Agroturystyka*, Inst. Wydawniczy „Świadectwo”, Bydgoszcz.
- Drzewiecki M., 1992, *Wiejska przestrzeń rekreacyjna*, Inst. Turystyki, Warszawa.
- Dziegieć E., 1995, *Urbanizacja turystyczna terenów wiejskich w Polsce*, „Acta Universitatis Lodzensis”, Turyzm, t. 5, z. 1.
- Dziegieć E., 1990, *Wiejskie ośrodki turystyczne strefy wyżynnej*, „Acta Universitatis Lodzensis”, Turyzm 1.
- Kurek W., 1995, *Gospodarstwa agroturystyczne w Karpatach*, „Acta Universitatis Lodzensis”, Turyzm, t. 5, z. 2.
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 1998, *Geografia turystyki Polski*, PWE, Warszawa.
- Mapa topograficzno-turystyczna – Roztocze od Kraśnika do Lwowa, 1:200 000, 1996, WZK, Warszawa.
- Pawłowski A., 1997, *Roztocze Polskie, Puszcza Solska i Lasy Janowskie*, Wydawnictwo Stanisław Kryciński, Warszawa.
- Rogalski O., 1977, *Zagospodarowanie turystyczne*, WSiP, Warszawa.
- Serwis informacji użytkowej województwa zamojskiego, 1997, Zamojski Ośrodek Informacji Turystycznej, Zamość.
- Słoniecki E., 1998, *Roztocze*, Wyd. PTTK „Kraj”, Warszawa.
- Wład P., 1998, *Polska część Roztocza Wschodniego jako pogranicze wielkich regionów geograficznych*, „Rocznik Przemyski”, Nauki przyrodnicze, t. 34, z. 2.

Mgr Małgorzata Garbula
 Studium Doktoranckie Geografii
 Katedra Geografii Miast i Turyzmu
 Uniwersytet Łódzki
 ul. Kopcińskiego 31
 90-142 Łódź

Wpłynęło:
 12 stycznia 2000 r.

RÉSUMÉ

Dans l'article, on a présenté l'état et différenciation de l'aménagement touristique de Roztocze en 1997 et les changements qui s'y sont opérés comme résultat des transformations de régime après 1989. Le terrain des recherches comprend 14 communes de la partie polonaise de Roztocze dont la superficie totale compte 2500 km² et 149 000 habitants. Le terrain se distingue par ses grandes valeurs touristiques, son caractère agricole et forestier; il est faiblement industrialisé et urbanisé. Comparé avec d'autres régions touristiques de la Pologne, Roztocze se révèle par l'investissement touristique faible et inégal, cependant les changements de régime vers la fin des années quatre-vingts ont intensifié son développement.

La base de couchage du terrain présenté démontre une concentration spatiale très forte dans 33 localités (10% de toutes). 175 postes de couchage disposaient en 1997 de 6029 lits. Dans la plupart c'étaient des objets saisonniers et accessibles à tous. Cependant les plus fréquents sont les loge-ments mis à la portée des touristes dans les fermes agrotouristiques (42 dans 19 localités, les chambres d'hôtel (38) et centres de repos (29). Avant 1989 la base de couchage était deux fois plus faible (86 objets seulement, avec 4000 lits, dans 16 localités). Son caractère était plus saisonnier (71%) et les touristes ne représentaient qu'un seul milieu social. Dès l'an 1990 la base agrotouristique et le réseau de résidences secondaires et de motels et leur exploitation ont augmenté de 10% (21–31%).

112 postes gastronomiques disposant de 4500 places sont situés dans 13 localités. Ceux accessibles à tout le monde et ouverts pendant toute l'année se trouvent seulement dans les plus grands centres (Tomaszów Lubelski – 30 objets avec 1300 places, Krasnobród – 25, Zwierzyniec et Horyniec – 8) et près de routes (Bełzec, Jeziernia, Kolonia Laszczówka, Frampol). Pendant la saison touristique s'ouvrent 23 points de petite gastronomie et les cantines (28% des places).

Les plus imposants objets de la base accompagnante à Roztocze, vu le manque des bassins naturels et de grandes rivières, sont les étangs et les anses, dans lesquels on peut prendre des bains (9 réservoirs au total créés dans tous les grands centres touristiques. Les télésièges à Krasnobród et Tomaszów-Justynówka favorisent le développement du tourisme et des sports d'hiver. A réseau commercial et des services primordiaux est très bien développé dans toutes les localités communales.

Le terrain examiné est facilement accessible par le chemin de fer. La ligne ferroviaire Zamość–Nisko et celle Zamość–Hrebenne unissent les plus attrayants terrains et centres touristiques de Roztocze avec Lublin, Warszawa, Kraków, la Haute et Basse Silesie et Lwów. Bien commodes sont les autres moyens de communication (p.ex., automobile), mais ce genre de communication ne fonctionne pas au sud de la région. La route nationale No 17 (Warszawa–Lublin–Hrebenne–Lwów) et le réseau de routes de voïvodies rendent possible l'accès et le déplacement commodes. Grâce aux 17 itinéraires touristiques piétons bien marqués, à la densité 0,32 km/km² et longs de 793,5 km et aux parcours de promenade de ski et de bicyclette on peut pénétrer l'intérieur de Roztocze (centré avant tout).

La différenciation qualitative, quantitative et spatiale caractérise l'infrastructure touristique de Roztocze. Le meilleur investissement concerne Roztocze central, où sont groupés les principaux centres touristiques: Krasnobród (44 objets de couchage avec 1400 lieux), Susiec (24 objets, 800 lits), Tomaszów Lubelski et Zwierzyniec (plus de 15 objets et 300 lieux).

La plus haute attraction des valeurs de cette partie de Roztocze, la variabilité et le volume de la base touristique, la bonne communication et les itinéraires touristiques nombreux – tout cela favorise le développement du tourisme ambulant, de séjour, de repos, de chorographie, spécialisé et sanitaire, ainsi que l'agriculture. La dynamique du développement des processus et des phénomènes touristiques y est la plus grande.

A Roztocze d'Ouest la diminution de la base de couchage a eu lieu. Cette base est faiblement développée (deux objets seulement disposant de 100 lits à Radezcznica et Frampol) et saisonnière. La base gastronomique et le réseau d'itinéraires touristiques mal développés freinent le développement du tourisme de séjour.

Roztocze de Sud aussi développe faiblement sa base touristique. Plus de 86% de toute la base de couchage et 100% de celle gastronomique se concentrent à Horyniec et Narol, et le réseau de chemin est plus faible que dans les autres parties de la région. Une telle infrastructure rend possible le tourisme chorographique, ambulant ou sanitaire, plus rarement le tourisme de repos.

Roztocze peut servir d'exemple en tant que la région qui après le changement de régime, les possibilités du développement de l'agriculture étant très limitées, a trouvé dans le tourisme la chance de son développement.

SUMMARY

The article presents the condition and diversity of the tourist infrastructure of Roztocze in 1997, and the changes which took place in it after the political transformations in Poland after 1989.

The research area covers 19 administrative districts of the Polish part of Roztocze, which is 2,5 thousand km² with the population of 149 thousand people. It is an area of considerable tourist assets, fields and forests, weakly industrialized and urbanized. Against other tourist regions in Poland, Roztocze still shows poor and uneven tourist investment, although the political and economic transformations at the end of the 1980's visibly intensified its development.

The tourist night accommodation places in the area under discussion show a strong spatial concentration in 33 towns and villages (10% of the whole number). The overall number of night accommodation buildings in 1997 was 175, offering places to 6029 people. Mostly (55%) they are seasonal and commonly available. The most frequent form of night accommodation places are agrotourist quarters (42 in 19 towns and villages), guest rooms (38) and holiday centres (29). Before 1989 the night accommodation infrastructure had been developed in 50% in comparison with today's situation (only 86 buildings with 4000 night accommodation places in 16 towns and villages), more seasonal (71%) and local. Since 1990 the agrotourist infrastructure, second houses and motels have been developing, and the use of the whole infrastructure has risen from 21% to 31%.

The catering infrastructure consists in 112 establishments (4,5 thousand consumer places) in 13 towns and villages. The establishments commonly available throughout the year (80% of the whole infrastructure) occur only in the largest centres (Tomaszów Lubelski – 30 establishments with 1,3 thousand consumer places, Krasnobród – 25, Zwierzyniec and Horyniec – 8), as well as near transport routes (Bełżec, Jeziernia, Kol. Łaszczówka, Frampol). In the tourist season they are supplemented by 23 small restaurants and canteens (28% of consumer places).

The most important objects of the accompanying infrastructure in Roztocze, because of the lack of natural water reservoirs or big rivers, are ponds and recreational artificial reservoirs (altogether 9 reservoirs), created in all the important tourist centres. The development of tourism and winter sports is aided by the skiing lifts (in Krasnobród and Tomaszów-Justynówka). The shopping and basic service networks are well developed everywhere in the district.

The area under study is easily accessible by rail. The routes Zamość–Nisko and Zamość–Hrebenne join the most attractive areas and tourist centres of Roztocze with Lublin, Warsaw, Cracow, Upper and Lower Silesia and Lwów. Coach links are also convenient (only in The Southern Roztocze there is no such service). The national road No17 (Warsaw–Lublin–Hrebenne–Lwów), as well as the network of cross voievodship roads enables one to travel freely all over the area. The penetration of Roztocze (particularly Central Roztocze) is possible due to the network of 17 marked tourist walking routes, 0,32 km/km² in density and 793,5 km in length, as well as walking, skiing and cycling paths.

Roztocze is characterized by clear quantitative, qualitative and spatial diversity of tourist infrastructure. The best tourist investment is visible in Central Roztocze, where the main tourist centres are concentrated: Krasnobród (44 night accommodation buildings with places for 1400 people), Susiec (24 buildings for 800 people), Tomaszów Lub. and Zwierzyniec (over buildings for 300 people). The highly attractive character of this part of Roztocze, a wide diversity and volume of the tourist infrastructure, good complexity and numerous tourist routes make for the development of the walking and stationary tourism in this area, as well as the recreational, educational, specialized, health-oriented tourism and agrotourism. The dynamics of the tourist processes and phenomena here is the greatest.

In Western Roztocze there occurred a decrease in the night accommodation infrastructure. It is poorly developed (only 2 buildings offering places to up to 100 people: in Radechnica and Frampol) and seasonal, and the underdevelopment of the catering and accompanying infra-

structure, as well as of the network of tourist routes, hampers the development of the stationary tourist traffic.

Southern Roztocze is also characterized by a poor development of the tourist infrastructure. Over 86% of the whole night accommodation and 100% of the catering infrastructure is concentrated in Horyniec and Narol, and the network of roads and tourist routes is the worst in whole Roztocze. Such an infrastructure supports only the walking, educational and health-oriented tourism, not so much – the recreational one.

Roztocze is an example of a region, which after political and economic transformations, having very small possibilities to develop agriculture effectively, very soon found a chance to develop economically through tourism.

Translated by Ewa Mossakowska